http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Dr. Öğr. Üyesi Sezai BEKDEMİR

FIKIH USULÜNDE 'NAZAR' NAZARİYESİ

THE 'NAZAR' THEORY IN THE PRINCIPLES OF ISLAMIC JURISPRUDENCE

ÖZ

Fıkıh Usulü, şer'i delillerden hüküm çıkarma kaidelerini ihtiva eden bir ilimdir. Müctehidlerin, şer'î hükümlerde musîb olmaları, ictihadlarında bu kaidelere riayet etmelerine bağlıdır. İşte bu kaidelerden birisi de müçtehidin şer'î delillere sahih nazar ile yaklaşmasıdır. Bu bakımdan kelam ve felsefe gibi birçok ilmin konusu olan nazar, fıkıh usulünün de bir konusu olmaktadır. Nazarın, müctehidler tarafından muhtelif tanımları yapılmıştır. Bununla beraber sahih olmak şartıyla nazarın; "medlulü/şer'î hükmü bilmeye ya da medlul/şer'i hüküm hakkında zanna götüren şey" şeklindeki tanımı, fıkıh usulünde genel kabul görmüştür. Nazar, fıkıh usulünde çoğunlukla kıyas ve ictihad yerine kullanılır. Nazar ile aynı anlama kullanılan istidlal, fikir, teemmül ve intizar gibi müşterek kavramlar da vardır. Nazar, sahih-fâsid şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Müctehidler, Allah'ı bilmenin ve ona taat ve kullukta bulunmanın hükmünün vacip olduğunda fikir birliği etmişlerdir.

Bununla beraber 'bilme'nin mi "kulluk" etmenin mi daha önemli bir vacip olduğunda ihtilafa düşmüşlerdir. Fukahâ'nın çoğunluğu nazarın, taatin/kulluğun ilk aşaması olduğu görüşündedir. Gazzâlî gibi bazı âlimlere göre ise şer'î hükümlerde ve delillerde, bunların kısımlarında, delillerden hüküm çıkarmanın keyfiyetinde ve hüküm çıkaranın/müctehidin sıfatlarında nazar vaciptir. Nazarın şer'î konularda vacip oluşuna ittifak eden müctehidler, onun zan mı ilim mi ifade ettiği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Nazar, Fıkıh, Usul, İlim, Zan ve Vâcip.

ABSTRACT

The Prıncıples of Islamıc Jurısprudence is a science which comprises making provision principles through sharî evidences. The mujtahids' giving right decisions in the making provisions depends on their conformity with these principles in their ijtihad's. One of these principles is the fact that the mujtahid is approaching the evidences with valid nazar. In this respect, nazar which is the subject of many sciences like Kalam and Philosophy is also a subject of The Prıncıples of Islamıc Jurısprudence. Different definitions have been made by the mujtahids. However, the definition of valid nazar which is described as "the thing which leads to cognition of meaning (medlûl)/sharî provision" has been generally accepted in The Prıncıples of Islamıc Jurısprudence. Nazar is a concept that is often used for the same meaning of comparison in The Prıncıples of Islamıc Jurısprudence. There are also concepts which are used in the same meaning such as "istidlâl", idea (fikir), contemplate (teemmül) and expectation (intizar). Nazar is classified as valid (sahih) and invalid (fasid). The mujtahids allied that knowing Allah and obedience and servitude to him is wajib.

However, they have fallen into conflict whether "knowing" him or "servitude" to him is more important. The majority of Jurists/Fukahâ think that nazar is the first stage of obedience/servitude. According to some scholars like al-Ghazali, in sharî provisions and evidences, in parts of them, in circumstances of making provisions and in the quality of the one making provisions/mujtahid, nazar is wajib. The mujtahids who allied that nazar is wajib in sharî issues, disagreed on whether it refers to science or presumption.

Keywords: *Nazar, Fiqh, Methodolgy, Science, Zan, Wajib.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Fıkıh usulü, şer'i delillerden hüküm çıkarma kaidelerini ihtiva eden bir ilimdir. Bu hüküm çıkarma işleminde hakikate ulaşmak için koşulan şartlardan biri de müçtehidin şer'î delillere sahih nazar ile yaklaşmasıdır. Bu bakımdan kelam ve felsefe gibi birçok ilmin konusu olan nazar, fıkıh ilminin de bir konusu olmaktadır. Nazar ve istidlal fıkıh usulü ilminde daha çok kıyas ve ictihad ile müşterek anlamda kullanılmaktadır. Nazar her ne kadar kıyasla eş anlamda kullanılsa da onun kıyastan daha genel bir manası vardır. Fıkıh usulünün prensipleri arasında sayılan nazar ilmi; "*kendisiyle sem'î delillerin icra edildiği mantıkî kaidelerdir*" şeklinde tanımlanmıştır. Zira bu kaidelerin sureti aklın menhecine göre cari olsa bile maddeleri şer'den istinbat edilir. Bu itibarla İbnü'l-Hâcib'in bu mantıkî kaideleri, fıkıh usulünün prensipleri arasında saymasının gerekçesi de bu olsa gerektir.[117]

Âlimler, nazarı değişik şekillerde tarif etmişler ve müşterek manadaki kavramlardan farkını ortaya koymuşlardır. Nazarı sahih ve fasid diye kısımlara ayıran âlimler, sahih nazar için bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Ancak bu şartlara uyan sahih nazarın zann-ı galip veya ilim ifade edeceğini ifade etmişlerdir. Âlimler, genel olarak nazarın makulât konusunda caiz; şer'i konularda ise vacip olduğu görüşünü benimsemişler ve ilme ulaşmanın ilk merhalesinin sahih nazar olduğunu savunmuşlardır.

Makalemizde çeşitli yönleriyle tartışmalı bir kavram olan nazar kavramının öncelikle lügat ve terim anlamlarını vereceğiz. Sonra sırasıyla nazar ile müşterek manaya kullanılan kavramlar ile aralarındaki benzerlik ve farklılıkları, âlimlerin nazar mefhumuna yaklaşımlarını, nazarın kısımlarını, şartlarını, şer'i hükmünü ve ilim ifade edip etmeyeceği hususundaki tartışmaları ortaya koyacağız. Daha sonra bu bilgileri değerlendirmek suretiyle bir sonuç elde etmeye çalışacağız.

2. Nazar Kavramı

Bu başlık altında nazarın, sözlük anlamı, sözlük anlamının müşterek kullanılan kavramlardan/lafızlardan farkları ve ıstılâhî anlamı üzerinde durulacaktır.

2.1. Sözlük Anlamı

Ru'yet/görmek, basar/bakmak/görmek ve intizar/beklemek kelimelerinin yerine de kullanılan müşterek bir isimdir.[118] Ayetlerde gözle bakmak,[119] intizar,[120] terahhüm/merhametle yaklaşmak[121] gözlemek,[122] fikir[123] ve tekabül gibi müşterek manalarda kullanılan "nazar" lügatte, "*bir şeyi kıyaslayarak ve takdir ederek tefekkür ve teemmül etmek, göz dikip bakmak, korumak gözle görmek, karşı karşıya ve yüz yüze gelmek, düşünmek, dikkat ve özen ile düşünmek*" anlamlarına gelmektedir.[124] Müşterek manalarda kullanılan nazar, ancak özel karineler ile birbirinden ayırt edilir. Bu karinelerin en başında harfi cerler gelir. Nazar kelimesi beraber kullanıldığı harfi cer ile manalandırılır.[125]

Bazen sadece teemmül ve inceleme, araştırma anlamında da kullanılmaktadır. İbn Akîl (431-513), (فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ)[126] ayetinde geçen "nâzıra" kelimesinin teemmül, tefekkür, hakkı ile batılı bilmeye itibar ve hüccet ile şüphenin arasını ayırmak manasına geldiğini ifade etmiş ve bunun da kalbin fikretmesi ve teemmülü olduğunu söylemiştir.[127] İbn Arabî'ye (468-543) göre nazar, gözlerle kaydetmektir ve gözlerin hissidir. Gözün nazarı olduğu gibi kalbin de nazarı vardır. Ona da teemmül denir. Cevherî'ye (400/1009'dan

[117] Şemseddin İsfehânî, Beyânü'l-Muhtasar Şerhu Muhtasarı İbnü'l-Hâcib (A'rabîstan: Dâru'l-Medenî, 1986), 1: 33.
[118] İbn Akîl, el-Vazıh fi Usuli'l-Fıkıh (Beyrut: 1996), 18; Bedrüddin Zerkeşî, Bahru'l-Muhit (Beyrut: Dâru'l-Kütübî, 1994), 1: 61.
[119] Kıyâme, 75/21-22.
[120] Hadid, 57/13.
[121] Ali İmran, 3/76.
[122] Bakara, 2/279.
[123] Yunus, 10/101.
[124] İbn Fâris, Mekâyisü'l-Lüğa (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1979), 5: 444; Rağıb İsfehânî, el-Müfredat, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 813-814; İbn Manzur, Lisanü'l-Arab (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), 5, 215.
[125] Zerkeşî, Bahru'l-Muhit, 1: 61.
[126] "… sonra bakacağım elçiler ne ile dönecekler?" Neml, 27/35.
[127] İbn Akîl, el-Vazıh fi Usuli'l-Fıkıh, 18.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

önce) göre ise nazar bir şeyin gözlerle teemmülüdür. Bu yüzden Rasûlullah (sav); (النَّظَر إلى وَجْهِ عَلَى عِبادة) "Ali'nin yüzüne bakmak bir ibadettir" (Hâkim, *Müstedrek*, 3: 152).) demiştir.[128]

Nazarın sözlük anlamı kıyası da kapsamaktadır, fakat nazar kıyastan daha geneldir.[129] Kelamî ve felsefî terim olarak nazarın genellikle tefekkür ve itibar ile aynı anlama geldiği ifade edilmektedir.[130] İtibar bizzat görülenin bilgisinden hareketle görülmeyenin bilgisine ulaşmak üzere düşünmek demektir.[131]

2.2. Istılâhî Anlamı

Âlimler nazarı, muhtelif şekillerde tanımlamışlardır. Bazıları nazarı, zihnin tertibi; bazıları, fikir/düşünce olarak nitelendirerek tanımlarını bu merkezde yapmışlardır.

Cürcânî (740-816) ise nazarı; "*bilinmeyenlerin elde edilmesi esnasında, bilinenleri belli bir tertip üzere kullanmaktır*"[132] şeklinde tanımlamıştır. Cürcânî'ye göre nazar bilinmeyene bilinen şeylerle ulaşmaya yarayan bir düşünce eylemidir. Çünkü bilgi tasdiklerden ibarettir. Akıl yürütme ancak öncüllerin sebep ve illetlerin tertibiyle bir araya gelir. Yani nazar, başka bir bilgiye ulaşmak için aklın yanında olan bilgileri harekete geçirmesidir veya başka bir bilgiye götürmesi için bilinen veya zannedilen bilgilerin düzenlenmesidir.[133] Ona göre Bakıllânî'nin (330-403) tarifi, nazarın bütün kısımlarını kapsamaktadır.[134]

İbn Hacer el-Askalânî'ye (773-852) göre nazar, "*kendisiyle ilimlere veya zanlara ulaşılan malum veya maznun şeylerin tertip edilmesidir*."[135] İbn Hacer el-Askalânî'nin "zihnin tertibi" diye nitelendirdiği nazarı Fahreddin Râzî de (543-606) benzer şekilde tanımlamıştır. Ona göre nazar, "*kendisiyle başka tasdîkâta ulaşmak için tasdîkâtın zihinde tertibidir.*"[136] Diğer bir ifadeyle "*başka hükümlere ulaşmak için bir takım önermeleri düzenlemektir.*"[137] Râzî'nin tanımda kullandığı tasdîkâttan maksadı, ispat veya nefy yoluyla zihnin bir işi başka bir işe kesin ve açık bir isnadıdır.[138] Örneğin;

"*Kâinat değişkendir*
Her değişken mümkündür
O halde kâinat mümkündür" gibi.[139] Bu tanıma ve örneğe baktığımızda Râzî'nin, nazarı kıyas anlamında kullandığını söyleyebiliriz. Ancak nazar kıyastan daha geneldir. Çünkü her kıyas bir nazardır fakat her nazar bir kıyas değildir.[140]

Âmidî (551-631) ise nazarı, "*akılda mevcut olmayanı elde etmek için istenilene uygun, daha önce var olan bilgileri bir araya getirip dizmek suretiyle aklın kullanılmasından ibarettir*"[141] şeklinde tarif etmiştir. Başka bir ifadeyle nazar, akılda hâsıl olmayanı elde etmeye niyet ederek özel bir telif ile matluba münasip ilim ve zann yoluyla sabık olan işlerde akıl vasıtasıyla tasarruftan ibarettir. Tasavvur ve tasdiki; kat'î ve zannîyi içeren nazar için genel kullanım budur.[142] Âmidî'nin de nazarı, Cürcânî, İbn Hacer el-Askalânî' ve Râzî gibi "zihnin tertibi" olarak nitelendirdiği görülmektedir.

---

[128] İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, 215.
[129] Rağıb el-İsfehânî, el-Müfredat, 813-814.
[130] Seyfuddin el-Âmidî, el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm (Kahire: el-Mektebetü'l-İslami, 1967), 1: 8; Seyyid Şerif el-Cürcânî, Şerhu'l-Mevakıf (Beyrut: 1997), 1: 116.
[131] Rağıb İsfehânî, el-Müfredat, 813-814.
[132] Cürcânî, et-Ta'rifat (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 270.
[133] Cürcânî, et-Ta'rifat, 167.
[134] Cürcânî, Şerhu'l-Mevakıf, 1: 120.
[135] İbn Hacer Askalani, Nüzhetü'n-Nazar (Riyad: Matbaatü Sefir, 1422), 41.
[136] Fahreddin Râzî, Mahsûl (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997), 1: 87.
[137] Fahreddin Râzî, el-Muhassal / Kelama Giriş, Çev. Hüseyin Atay, (Ankara: 1978), 35.
[138] Râzî, Mahsûl, 1: 87.
[139] Râzî, el-Muhassal, 35.
[140] Münâvî Zeyneddin, et-Tevkifü ala Mühimmatı't-Tearif (Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1990), 326.
[141] Âmidî, el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm, 1: 12.
[142] Âmidî, el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm, 1: 12..

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İbn Haldun (732-808) nazarı; "*delillerden medlulata intikal melekesi*" olarak tanımlamıştır. Ona göre meçhul ilimlerin kesbedilmesini sağlayan akli nazarın manası da budur. Bu şekilde akletme melekesi kesbedilir. Bu da aklı ziyadeleştirir. Nazar sayesinde işlerde keys/akıl ve fetanet/zekâ kuvveti hâsıl olur.[143]

İbn Rüşd (520-595) nazarı; "malumdan/bilinenden meçhulün/bilinmeyenin istinbatıdır" şeklinde tarif etmiştir.[144] Ona göre nazar, belirli bir tertibe uyarak malum işlere istinaden meçhul işlerin kesbedilmesidir. İbn Rüşd'ün bu tarifi kıyasın tarifiyle benzerlik arz etmektedir. İbn Rüşd'ün "istinbat kabiliyeti"; İbn Haldun'un "meleke" olarak nitelendirdikleri nazar tanımları dikkate alındığında onların bu yaklaşımlarının genel kabul gören yaklaşımlardan farklı olduğu görülür.

Ebu Mansur ise "*zatının veya sıfatlarından birinin hakikatini öğrenmek için talep olarak manzur fih olan şey hakkındaki düşüncedir/fikirdir*"[145] diye tarif etmiştir. Ona göre bu tür nazar tertibe riayet edildiğinde doğruya götürür, tertibe riayet edilmediğinde ise yanlışa götürür. Nazarı, tıpkı Ebu Mansur gibi "fikir/düşünce" olarak nitelendiren Kadı Ebubekir Bakıllânî onu; "*kendisiyle ilim veya zan ikame etmeye çalışılan fikirdir*"[146] şeklinde tarif etmiştir. Ona göre nazar, istidlal ve tefekkür sonucunda oluşan kesbi bilgidir. Nazarı "fikir" diye nitelendiren alimlerden biri de İbnü'l-Hâcib'dir. Onun; "*kendisiyle ilim veya zannın talep edildiği fikirdir*"[147] şeklindeki nazar tanımı Bakıllânî'nin nazar tanımıyla hemen hemen aynıdır. Bu da onun bu konuda Bakıllânî'den ziyadesiyle etkilendiğini gösterir. Yine Senîkî'nin; "*ilim veya itikâd veyahut da zanna götüren fikirdir*"[148] şeklindeki nazar tanımı da fikir merkezli bir tanımdır. Tüm bunlardan hareketle usul âlimleri genelde nazarın; "*ilim veya zanna götüren fikirdir/düşüncedir*"[149] şeklindeki tanımını kullanmayı tercih etmişlerdir.

2.3. Nazar, İstidlal, Teemmül, Bedihe, Ru'yet, Fikir, İntizar ve Cidal Kavramları Arasındaki Farklar

İstidlal, kendisinin harici bir cihetten bir şeyi bilmeyi/marifeti talep etmektir. Nazar ise kendi cihetinden ve kendisinin harici bir cihetten bir şeyi bilmeyi/marifeti talep etmektir. Bu yüzdendir ki nazar, fiilinden istidlal yönüyle Kadir'i bilmeye güç yetirir. Hareketin hudüsü hakkındaki nazar, bir istidlal değildir. Nazar, basar veya hareket yönünden bir şeyin idrakini talep etmektir. İstidlal böyle değildir. Yine nazar, basar veya fikir yönünden bir şeyin idrakini talep etmektir. Bu mananın idrakinde önce göz sonra fikir vasıtasıyla ince bir hazzı teemmül gibi iki şeyin toplamına ihtiyaç vardır. Çünkü bu ince hazzın idraki ile bu manaya giden yol tümevarır. Böylece ilme götüren delaletin yolu bu mana ile olur. Nazarın aslı mukabeledir. Gözle nazar, bir yöne doğru ikbal/yönelme demektir. Kalp ile nazar ise tefekkür edilen şeye doğru fikir ile yönelmektir. İnsana rahmetle nazar etmek, ona rahmetle yönelmektir. Kitaba göz ve fikir ile nazar etmek, o ikisiyle Kitaba doğru yönelmektir. Nazar kalp ile mukarin olursa bakılan şeyin durumları hakkında bir fikir olur. Nazar, basar/göz ile mukarin olursa bundan murad, sağlıklı bir duyu ile gözün değdiği yere doğru bakış atmak olur.[150]

Teemmül, matlubu öğrenmek için müemmel bihe/düşünülen şeye nazar etmektir. Bu, uzun müddet bakmadıkça olmaz. Bu durumda her teemmül bir nazardır. Fakat her nazar bir teemmül değildir.[151]

Bedîhe ansızın/ayaküstü bir bakış ve fikirsiz bir söylemdir. Nazar bazen fikir bazen de bedîhe olur. Fikir, bedîheden başka bir şeydir.[152] İmamu'l-Harameyn el-Cüveynî'ye (419-478) göre fikir, bir niyet ile manalardan nefse intikal eden şeydir. İşte bu bazen ilim veya zann talebiyle olur. Buna nazar denilir. Bazen nefsin sözlerinin çokluğu gibi ilim ve zann talebiyle olmaz. Buna nazar değil, tehayyül ve fikir denilir. Fikir

[143] İbn Haldun, Mukaddime (Rabat: 2005), 2: 338.
[144] İbn Rüşd, Faslu'l-Makâle fî mâ beyne'l-Hikmeti ve'ş-Şerîat (Kahire: 1999), 23.
[145] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 62.
[146] Kadı Ebu Bekr el-Bakıllânî, Kitabu't-Temhid (Beyrut: 1957), 8-9; Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 62.
[147] Şemseddin İsfehânî, Beyânü'l-Muhtasar Şerhu Muhtasarı İbnü'l-Hâcib, 1: 39.
[148] Zekeriya Senîkî, el-Hududu'l-Enika ve't-Ta'rifatü'd-Dakika (Beyrut: Dâru'l-Fikir, h1411), 69.
[149] Münâvî, et-Tevkîfü alâ Mühimmâtı't-Teârif, 326.
[150] Hasen Askerî, el-Furûku'l-Lüğavi (Kahire: ty.), 74-75.
[151] Askerî, el-Furûku'l-Lüğavi, 75.
[152] Askerî, el-Furûku'l-Lüğavi, 75.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bu yönüyle nazardan daha geneldir. Velhasıl nazırın niyeti, tanımın cüzlerinden birine intikaldir. Sonuçta fikir ancak/sadece manalar hususunda kullanılır.[153]

Ebu Ya'lâ (380-458), mana olarak nazar ile istidlalin, fikir ve ru'yetten başka olduğunu; nazarın, fikrin peşinden geldiğini ifade etmiştir. Bu görüş Mutezile'nin nazar ile fikrin aynı manada olduğu görüşünün hilafınadır. Bize göre insan, önce cisim hakkında bu kadim mi hâdis mi diye tefekkür eder, tefekkür esnasında oluşan şektir. Sonra delillere nazar eder. İşte bu da nazar ile fikrin birbirinden farklı manayı ifade ettiğini gösterir.[154]

İntizar, kendisine nazar edilen ölçüsünü/miktarını talep etmektir. İntizar, bazen hayır ve şer bazen de şekk ve yakîn hakkında olur. Böylece insan, evinde yapılan kendisi için hazırlandığında şüphe olmayan yemeği intizar eder/bekler. İnsan, yarın Zeyd'in gelmesini intizar eder/bekler. Hâlbuki Zeyd'in yarın geleceğinde şekk vardır.[155]

Ali b. İsa nazarı; bir şeyin zuhurunu talep etmek olarak tarif etmiştir. Nazır, bir şeyin zuhuruna talip demektir. Nazır, görme veya diğer organları ile duyu yönünden bir şeyin zuhurunu idrak yoluyla talep eden olur. Kişi, bu kumaş şundan daha yumuşak diye nazır/bakan olur. Kalp ile bakmak ise tefekkür ve intizar cihetinden olur. İntizar, bir şeyin doğru vaktini talep için tevakkuftur/duraksamadır. Nazar, eşyanın hallerini tefekkür ve teemmüldür. Bu yönüyle nazır, bir müfekkirdir. Bu yönüyle müfekkir ise nazır diye isimlendirilir. İşte bu mana nazırdan ve manzur fihten başkadır. Zira insan nazır olan ile nazır olmayanın arasını ayırır. Kadim, nazar ile vasf edilmez. Çünkü nazar ancak ilmi ve malumu bulmakla beraber olur. Meçhul olan bir şeyi bilmek için nazar kelimesini kullanmak doğru olmaz. Çünkü nazar gözle şahit olmaktır. Ru'yet ise görülen şeyin idrakidir. Allah'ın ru'yet talep etmeksizin eşyayı görmesinin, nazar ile vasıflanması doğru olmaz.[156]

Bazı âlimler nazar ile cidal arasında iki yönden fark olduğunu söylemiştir. Birincisi; nazar, doğruyu talep etmek iken cidal ise, görüşün zafer kazanmasıdır. İkincisi; nazar, kalp ve akıl ile fikretmek iken cidal ise dil ile ihticac etmektir/delil getirmektir.[157]

Nazar, zikir cihetinden kalp ile manayı talep etmektir. Nitekim gözle hissedilenin idraki talep edilir. Suret üzerinde gözün konumunun evveli nazardır. Hissin haber verdiği bilgi basardır. Başarın hakikate nüfuz etmesi ru'yettir. Basar, nazar ile ru'yet arasında orta bir yerdedir. Bu durum (وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ) "Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler" (el-A'râf, 7/198) ayetinde geçmektedir. Basar veya basiretin yönelmesi, bir şeyin idraki ve ru'yeti içindir. Bazen bununla teemmül ve araştırma/inceleme kastedilir. İncelemeden sonra elde edilen bilgi/marifet kastedilir. Basar hakkında nazarın kullanımı avam nezdinde çok fazladır. Fakat nazarın basiret hakkında kullanımı hass nezdinde daha çoktur.[158]

Ebu Mansur'da nazarın bedahetten farklı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre matlubun hislerde veya bedahetle idrak edilen konularda his ve zaruretten gâib olması vaciptir. Gâib, nazar kavramının içine girmez. Gâib, hislerde karşılık bulduğunda veya bedahetle bilindiğinde kendisiyle istidlal edilecek delilin varlığı bilinir. Sonra nazar ile delilin medlule teallukunun yönü bilinir.[159]

Tüm ifadelerden anlaşıldığı üzere nazar her ne kadar müşterek bir lafız olsa da aynı anlamda kullanılan kavramlardan bir yönüyle ayrılmaktadır.

3. Nazarın Kısımları

Genel olarak nazar sahih ve fâsid diye ikiye ayrılır. Matluba delalet eden delil yoluyla nazır, manzura vakıf olursa buna sahih nazar; manzura vakıf olmuyorsa fâsid nazardır.[160] Râzî de nazarı öncelikle sahih ve fâsid diye ikiye ayırmış; vesail olan tasdîkâtın, müteallakına mutâbık olmasına sahih nazar; mutâbık

[153] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 61.
[154] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 63.
[155] Askerî, el-Furûku'l-Lüğavi, 75.
[156] Askerî, el-Furûku'l-Lüğavi, 75-76.
[157] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 63.
[158] Münâvî, et-Tevkîfü alâ Mühimmâtı't-Teârif, 326.
[159] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 65.
[160] Âmidî, el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm, 1: 12.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olmamasına fâsid nazar diye tanımlamıştır. Ona göre bu mutâbık tasdîkât, ya bağlayıcı bir ilim olur ya da zann olur.[161]

Zerkeşî (745-794) ise nazarın dört kısımdan oluştuğunu ifade etmiştir. Çünkü nazar ya câzim/kesin olur ya da olmaz. Bunlardan her biri ya mutâbık olur ya da olmaz. Buna aynı zamanda sahih veya fâsid de denilir. Bunlardan her biri de ya câzim ya da gayri câzim olur. Sahih nazar, mutâbık nazardır. Fâsid nazar ise; matlubu ifade etmeyen nazardır.[162]

Nazarın tertibinde hata olursa ilim ifade etmez. Bu yanlış şöyle olur: Ya onunla bir şey kastedilir ve başka bir şey ifade edilir. Ya da bir şey ifade edilmez. Sahih nazarı Âmidî, bu şekilde taksim etmiştir. Ona göre sahih nazar, delilin delaleti vechi üzere nazırın vakıf olduğu şeydir. Ona göre sahih nazar ilim ifade eder. Bununla beraber zan bir ilim değildir aksine ilmin zıddıdır.[163]

Fahreddin Râzî'ye göre nazar ilme münâfîdir. Çünkü nazar taleptir. Elde olan bir şeyi talep etmek de muhaldir. Sahih nazar ile kişinin cehaleti yok olur fakat ilim oluşmaz. Çünkü cahil, onu bildiğine inanır ve onu talep etmekten yüz çevirir.[164]

Ebu Mansur'a göre gâib, nazara dahil olmaz. Matlubun duyularda veya bedahetle idrak edilen konularda his ve zaruretten gâib olması vaciptir. Gâib, duyularda karşılık bulduğunda veya bedahetle bilindiğinde kendisiyle istidlal edilecek delilin varlığı bilinir. Sonra nazar ile delilin medlule teallukunun veçhi bilinir. İşte bu yüzdendir ki Peygamberin doğruluğunun Kur'an ile istidlali sahih değildir. Çünkü âlemde kimse Kur'an'ın vücudunu bilemez. Yani Kur'an'ın zahiren Peygamberin eline nasıl geçtiğini kimse bilemez.[165]

Ebu Ya'lâ'ya göre sahih nazarın her bir cüzü ilimden bir cüz tazammun eder/içerir. Bu görüş Mutezile ve İbn Bakıllânî'nin şu görüşünün hilafınadır: Sahih nazarın her biri ilimden bir cüzü tazammun etmez/içermez. Bilakis nazar tamamlanmadıkça ilme müsmir/elverişli olmaz. Nazar, tam olarak ifa edildiğinde ondan sonra ilim hâsıl olur. Bu âlemin hudûsü hakkındaki nazar gibidir. Biz öncelikle a'razların ispatı için nazar ederiz. Biz âlem hakkında nazar ettiğimizde a'razların varlığıyla ilim hâsıl olur. Sonra ikinci olarak âlemin hudûsü hakkında nazar ederiz. Sonuçta âlemin hâdis olduğunu biliriz. Belki de a'razların varlığına veya hudûsüne deliller nazarın vacip olduğu birçok şey üzerine mebnidir. Sonuçta bu şeylerin her birine bilerek nazar ettiğimizde bizim için ilim hâsıl olur. İşte diğer delillere nazar etmek de böyledir. Zerkeşî'ye göre buradaki ihtilaf lafzidir. Bu ihtilafın fıkhî benzeri de şudur: Yıkamanın mücerred haliyle her bir uzuvdan hades/abdestsizlik kalkar mı? Veya hadesin kalkması için uzuvların tamamının yıkanmasına mı bağlıdır?[166]

Özetle ifade edecek olursak alimler nazarı, vasıfları itibariyle sahih ve fâsid; hükme delaleti itibariyle de kat'î ve zannî diye kısımlara ayırmışlardır. Ayrıca delilden medlule götürüp götürmemesi yönünden de mutâbık nazar ve gayri mutâbık nazar diye de taksim edilmiştir.

4. Nazarın Şartları

Nazarın ilim ifade etmesi için âlimler bazı şartlar öne sürmüşlerdir. O şartlardan birincisi; nazarın gaflet ve sehv halinde olmaması gerektiğidir. Âmidî'nin de ifade ettiği üzere sahih nazar ilimin yollarından biridir. Sahih nazarın şartı akıldır. Gaflet ve sehv sahih nazarı ortadan kaldırır.[167]

İkincisi ise; bir delil ile iki medlule istidlal edilmemesi nazarın şartlarındandır. Ebu Mansur'a göre bir delil iki şeye delalet ettiği zaman, delilin ikisinden birine delalet etmesi ve diğeriyle istidlali engellemesi nazarın şartlarından biridir. İkisine birden delil olması durumunda nefsinin dışındaki için istidlal ve nazar müfsid olur. Zerkeşî'ye göre bu durumda Hanefîler'in Urve el-Bârikî hadisiyle fuzûlînin satışının sıhhatine

[161] Râzî, Mahsûl, 1: 87.
[162] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 63.
[163] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.
[164] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.
[165] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 65.
[166] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 66.
[167] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

istidlalleri sahih olmaz. Çünkü onlara göre bu durumda karşılıklı kabz yoktur. Hadis, akdin cevazına delalet ettiği gibi karşılıklı kabzın cevazına da delalet etmektedir. Onlar bu hadisle karşılıklı kabzdan imtinanın/kaçınmanın ademine istidlal etmediklerinde akdin cevazına istidlalleri de sahih olmaz. Bu şartlar bir araya geldiğinde nazar ilme müsmir/elverişli olur ve ondan ilim üretilir. Bir şey ona zarar verirse o zaman o nazar fâsid olur. O zaman da bu nazarın akabinde ilim vaki olmaz.[168]

Kısacası teklif için akıl şarttır. Nazar da bir teklif olduğuna göre onun için de ilk şart gaflet ve sehvden salim bir akıldır. İkincisi ise bir delil ile iki medlule istidlal edilmemesidir.

5. Nazar Müktesebdir/Kazanımdır

Âlimler, ilmin husulünün keyfiyeti hususunda dört görüşe ayrılmışlardır. Birincisi; Eş'arî'nin görüşüdür. Ona göre bu ilim, Allah'ın icadı yoluyla adet olarak istilzam eder. Mesela yemenin akabinde tokluğun, su içmenin akabinde suya kanmanın hâsıl olması böyledir. İşte burada ilmin husulü, muhal değil vaciptir. Bu durumda kemali nazarın akabinde ilmin hâsıl olmaması muhal olur. İkincisi; bu görüş Mutezile'nin görüşüdür. Onlara göre nazarın tevellüd ile ilim gerekir. O ilim, mübaşeretden dolayı değil hâdis kudretten dolayı makdurdan hâsıl olan şeydir. Mesela atıştan sonra oku hareketi böyledir. İlletten sonra malulün vukuu gibi ilmin vukuu da nazardan sonra vaciptir. Üçüncüsü; bu görüşü Râzî savunmaktadır. Ona göre nazar, zati bir icap ile aklen ilmi gerektirir. Dördüncüsü; Kadı Ebubekir ve Cüveynî bu görüştedir. Onlara göre nazar, icap ettirdiği lüzum yoluyla neticelendiren mukaddimelerinin tazammunundan dolayı ilmi gerektirir.[169]

Âmidî'ye göre bu mesele fiillerin yaratılması konusuyla ilgilidir. Ashabımıza (Şafiîler'e) göre nazar ilmi doğurucu değildir. Zira insan yapmaya güç yetirmedikçe bir fiilde bulunmaz. İnsanın kudreti o fiili gerçekleştirmeden önce mevcut değildir. Bize (Şafiîler'e) göre delilden dolayı bu asıl sabit olduğundan nazarın akabinde vaki olan ilmin insanın fiilinden olması görüşü batıl olmuştur. Çünkü insanın fiilinden olsaydı mukarin bir kudretle o fiile güç yetirmesi veya kudretin sebebine -ki o sebep de nazardır- mukarin olması vacip olurdu. İşte bu muhaldir. Çünkü kudretin makdûruna tekaddümü vaciptir.[170]

Nazar, ittifakla mükteseptir. Şartları mevcut olduğunda ilim ifade eder. Hükemâ ilahiyat alanında nazar, ilim ifade etmez demişlerdir. Nazar ancak hendesiyat ve hesabat/sayısal alanında ilim ifade eder. Meşhur olan ise cüzlerinden birinin sonunda olmakla beraber nazarın akabinde ilim vaki olur.[171]

İbn Sem'ânî'ye göre matlubun zaruri ilim değil kesbi ilim olması vaciptir.[172] Cüveynî'nin ifadesiyle kesbi ilim, nazar ve istidlale bağlıdır. Zaten nazar da manzur fihin halinde oluşan fikirdir.[173]

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere nazarın kulun kesbi olup olmadığı hususunda âlimlerin fikir birliğine varamadıkları görülmektedir. Nazarı, fikir ve teemmül diye tarif edenlere göre nazar kesbî olmaktadır. Meleke ve kabiliyet olarak tanımlayanlara göre ise nazar kesbî değil vehbî olmaktadır.

6. İlim Nazarın Akabinde Hâsıl Olur

Nazarın akabinde elde edilen ilim hususunda ihtilaf vardır. Kimileri bu ilim tazammun veya zâtî icab yoluyladır ve bu zaruridir derken kimileri de bu ilim adet yoluyladır ve zaruri değildir. Sahih nazar, kendisinden sonra ilmin tertibini tazammun eder/içerir. Fâsid nazara gelince şüphe hususunda ne cehli/bilgisizliği ne şekki ne de ilmin zıddından bir şeyi iktiza etmez/gerektirmez. Çünkü delil medlulüne tealluk eder. Şüphenin kendisine ise ilmin zıddıyla tealluk olmaz. Nazır, matlub bih'e nazar ettiği zaman bazılarını ilmen bazılarını zannı galiple öğrenir. Nazır, bazen musib bazen muhti' olur. Bu durumun ikisi de nazırın bakışından kaynaklanır. Sahih bir yöntemle delillere baktığında bazen ilme ulaşır. Sahih olmayan bir

[168] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 65.
[169] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 67.
[170] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 68.
[171] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 66.
[172] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.
[173] Celâleddin el-Mahallî, Şerhu'l-Varakât (Arabistan: 2001), 99; İmâmu'l-Harameyn el-Cüveyni, el-Varakât (yy. ty.), 9

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2019; Ay: Mart; Cilt: 11/KIŞ, Sayı: 41
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2019; Month: March; Volume: 11/WINTER, Issue: 41
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yöntemle daha doğrusu yöntemsiz olarak bir delile baktığında ilme ulaşamaz. Bu nazar sonucu şüphe oluşur. Sonuçta bu nazar delil olmaz.[174]

Bakıllânî'ye göre nazar, istidlal ve tefekkür sonucunda oluşan kesbi bilgi[175] iken Fahreddin Râzî'ye göre nazar ilme münâfîdir. Çünkü nazar taleptir. Elde olan bir şeyi talep etmek de muhaldir. Sahih nazar ile kişinin cehaleti yok olur. Çünkü cahil, onu bildiğine inanır ve onu talep etmekten yüz çevirir.[176]

Âmidî'ye göre ise, delilin delaleti vechi üzere nazırın vakıf olduğu şey olduğundan dolayı sahih nazar ilim ifade eder. Bununla beraber zan bir ilim değildir aksine ilmin zıddıdır.[177]

Nazarı, sahih ve fâsid diye ikiye ayıran Râzî; vesâil olan tasdîkâtın, müteallakına mutâbık olmasına sahih nazar; mutâbık olmamasına fâsid nazar diye tanımladıktan sonra nazara mutâbık tasdîkâtın, ya bağlayıcı bir ilim ya da zann olduğunu vurgulamıştır.[178]

Nazarı; "*delillerden medlûlâta intikal melekesi*" olarak tanımlayan İbn Haldun'a göre meçhul ilimler nazarla kesbedilir. Nazar, aklı ziyadeleştirirken onun sayesinde işlerde keys/akıl ve fetanet/zekâ kuvveti hâsıl olur.[179]

7. Nazarın Şer'i Hükmü

Nazar şer'an vaciptir. İbnü'l-Kuşeyrî bu konuda icma olduğunu söylemiştir. Çünkü marifetullahın vücubunu icma ortaya koymaktadır. Nazar olmadıkça marifetullah hâsıl olmaz. Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir. 'İz b. Abdüsselam'a göre en sahih olan görüş, inancında şüpheye düşenler haricindekilere nazar vacip değildir.[180]

Cessâs'ın ifadesine göre; (أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ) "Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve nizama, Allah'ın yarattığı her şeye hiç bakmadılar mı?" (el-A'râf 7/185.) ayetinde yaratılış ve mahlûkat hakkında nazar, istidlal ve tefekküre teşvik vardır. Bu ayet nazarın vücubuna delalet ettiği gibi nazarın terkinden de sakındırmaktadır.[181]

Şer'î hükümlerde, şer'î delillerde, bunların kısımlarında, delillerden hüküm çıkarmanın keyfiyetinde ve hüküm çıkaranın/müctehidin sıfatlarında nazar vaciptir.[182] Fukahâ'nın çoğunluğuna göre nazar, taatin/kulluğun ilk aşamasıdır. Önce Allah'ı bilmek vaciptir. Sonra ona taat ve kullukta bulunmak vaciptir. Her ne kadar hangisi daha önemli bir vaciptir diye tartışma olsa da bu iki nazarın vacip olduğunda fikir birliği vardır.[183] Kadı Ebu Ya'lâ'nın ifadesine göre mükellef nazarın ilkini (marifetullahı) terk ederse ıkabı hak eder. Nazarın ikincisi amel hususundadır. Şer' varid olduktan sonra nazar ve istidlal vaciptir ve taklit caiz değildir. Mutezile ise nazar ve akılla istidlalin şer' varid olmadan önce vacip olduğu görüşündedirler.[184]

8. Fâsid Nazar Cehli/Bilgisizliği Gerektirmez

Bazılarına göre ise fâsid nazar cehli gerektirse de meşhur görüşe göre fâsid nazar cehli gerektirmez. Fahreddin Râzî'ye göre nazar ilme münâfîdir. Çünkü nazar taleptir. Elde olan bir şeyi talep etmek de muhaldir. Sahih nazar ile kişinin cehaleti yok olur. Çünkü cahil, onu bildiğine inanır ve onu talep etmekten yüz çevirir.[185]

Bazı müteahhir âlimlere göre gerçek olan şudur: Fâsid nazar maddede maksur/kısıtlanmış olduğunda cehli gerektirir. Çünkü âlemin kadim olduğuna, her kadimin başka bir şeye muhtaç olmadığına inanan, âlemin

[174] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 68.
[175] Bakıllânî, Kitabu't-Temhid, 8-9; Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 62.
[176] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.
[177] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.
[178] Râzî, Mahsûl, 1: 87.
[179] İbn Haldun, Mukaddime, 2: 338.
[180] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 70.
[181] Ebubekir Râzî el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3: 47.
[182] Ebu Hamid Gazzâlî, Mustasfâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1: 7.
[183] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 69.
[184] Kadı Ebu Ya'la, el-Udde fi Usulü'l-Fıkıh (Riyad: 1990), 4: 1273-1275.
[185] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 64.

müessire muhtaç olmadığına inanır. Bu ise muhal bir cehldir.[186] Fesad, surette maksur olursa veya sureti ve maddeyi kapsarsa cehli gerektirmez. Bu bizim şu görüşümüz gibidir: "*Hiçbir insan taş değildir, her taş camiddir/cansızdır, hiçbir insan ilmen cansız değildir*." Kıyasın sureti sahih olmasa bile bu böyledir. Çünkü küçük öncülün/kaziyenin icabı yoktur.[187]

9. Sonuç ve Değerlendirme

Çoğunlukla kıyasla eş anlamda kullanılan nazar konusu, kelam ve felsefede olduğu gibi fıkıh usulünde de önemli bir yer tutar. Müçtehidin delillerden hüküm çıkarmak için istidlalde bulunurken sahih nazara başvurması konunun ehemmiyetini göstermektedir. Bu yüzdendir ki usul âlimleri, eserlerine başlarken şer'î delilleri ve ahkâmını izah etmeye başlamadan nazar ile ilgili bazı temellendirmeler yapmış ve mukaddimelerinde bu konuya değinmişlerdir.

Sözlükte teemmül, fikir ve intizar gibi anlamlara da kullanılan nazar kavramı terim olarak kısaca ilme veya zanna götüren fikir/düşünce olarak tanımlanmıştır. Sahih ve fâsid diye iki kısma ayrılmıştır. Bazı âlimlere göre sahih nazar ilme; bazılarına göre ise zann-ı gâlibe ulaştırır. Bazı âlimlere göre sahih nazar ile ilim elde edilmese de cehalet izale edilir.

Sahih nazar için gaflet ve sehvden uzak salim bir aklı ve bir delilden iki medlule istidlal etmemeyi şart koşan âlimlerin, Allah'ı bilmek hususunda ve imandan sonra amel noktasında şer'an nazarın vacip olduğunda âlimlerin ittifak ettiklerini söyleyebiliriz.

10. KAYNAKÇA

1. **Âmidî,** Seyfuddin. *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm*. Kahire: el-Mektebetü'l-İslami, 1967.
2. **Askalânî,** İbn Hacer. *Nüzhetü'n-Nazar*. Riyad: Matbaatü Sefir, 1422.
3. **Bakıllânî,** Kadı Ebu Bekr. *Kitabu't-Temhid*. Beyrut: 1957.
4. **Cessâs,** Ebubekir Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
5. **Coşkun,** İbrahim. **"**Nazarî Akıl İle Allah'ın Bilinmesi"**.** Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VI/1 (2004): 1-24.
6. **Cürcânî,** Seyyid Şerif. e*t-Ta'rifat*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998; *Şerhu'l-Mevakıf*. Beyrut: 1997.
7. **Cüveynî**, İmâmu'l-Harameyn. *el-Varakat*. Yy.: Ty.
8. **Çaldak,** Hüseyin. **"**İslam Dünyasında Kullanılan Çıkarım Yöntemleri Ve Mantıki Yöntemlerle İlişkisi". EKEV Akademi Dergisi 12/37 (2008): 177-194.
9. **Ebu Ya'la,** Muhammed Ferrâ. *el-Udde fi Usulü'l-Fıkıh*. Riyad: 1990.
10. **Gazzâlî**, Ebu Hamid. *Mustasfâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
11. **Hâkim**, Neysabûrî. *Müstedrek*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
12. **İbn Akîl**. *el-Vazıh fi Usuli'l-Fıkıh.* Tahk. Curih Makdisi. Beyrut: 1996.
13. **İbn Fâris.** *Mekâyisü'l-Lüğa*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1979.
14. **İbn Haldun**. *Mukaddime*. Rabat: 2005.
15. **İbn Manzur**. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
16. **İbn Rüşd**. *Faslu'l-Makâle fi mâ beyne'l-Hikmeti ve'ş-Şerîat*. Kahire: 1999.
17. **İsfehânî**, Rağıb. *el-Müfredat*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, H1412.
18. **İsfehânî**, Şemseddin. *Beyânü'l-Muhtasar Şerhu Muhtasarı İbnü'l-Hâcib*. S. A'rabîstan: Dâru'l-Medenî, 1986.
19. **Münâvî,** Zeyneddin. *et-Tevkifü ala Mühimmatı't-Tearif*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1990.
20. **Râzî,** Fahreddin. e*l-Mahsul*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997; *el-Muhassal / Kelama Giriş*. Trc. Hüseyin Atay. Ankara: 1978.
21. **Senîkî,** Zekeriya. *el-Hudûdu'l-Enîka ve't-Ta'rifatü'd-Dakîka*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, H1411.
22. **Zerkeşî**, Bedrüddin. *Bahru'l-Muhit*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî, 1994.

[186] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 72.
[187] Zerkeşî, Bahru'l-Muhît, 1: 73.